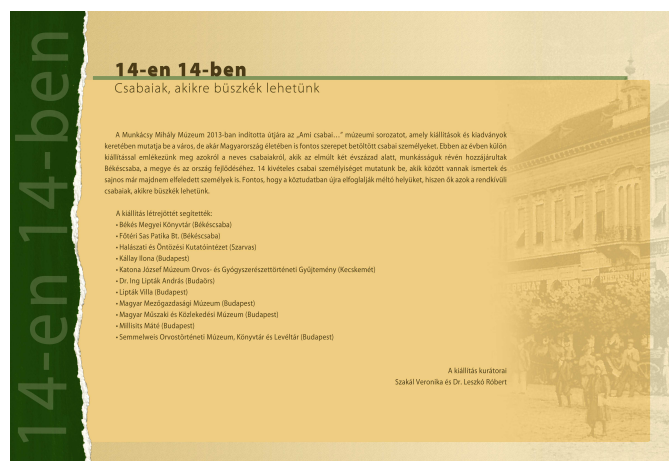

A Munkácsy Mihály Múzeum Múzsák termében 2014. május 14- július 23-ig tekinthették meg a látogatók a 14-en 14-ben – Csabaiak, akikre büszkék lehetünk című kiállítást az „Ami csabai...” múzeumi sorozat keretében. Az intézmény a kiállítás megvalósítására pályázatot adott be a Nemzeti Kulturális Alaphoz, és a Közgyűjtemények Kollégiuma 1.000.000 Ft támogatás biztosításáról döntött.

A 14-en 14-ben című kiállítás részletes ismertetője

A teremben, az ajtó melletti bal oldali falon

14-en 14-ben

Csabaiak, akikre büszkék lehetünk

A Munkácsy Mihály Múzeum 2013-ban indította útjára az „Ami csabai...” múzeumi sorozatot, amely kiállítások és kiadványok keretében mutatja be a város, de akár Magyarország életében is

fontos szerepet betöltött csabai személyeket. Ebben az évben külön kiállítással emlékezünk meg azokról a neves csabaiakról, akik az elmúlt két évszázad alatt, munkásságuk révén hozzájárultak Békéscsaba, a megye és az ország fejlődéséhez. 14 kivételes csabai személyiséget mutatunk be, akik között vannak ismertek és sajnos már majdnem elfeledett személyek is. Fontos, hogy a köztudatban újra elfoglalják méltó helyüket, hiszen ők azok a rendkívüli csabaiak, akikre büszkék lehetünk.

A kiállítás létrejöttét segítették:

- ❖ Békés Megyei Könyvtár (Békéscsaba)
- ❖ Főtéri Sas Patika Bt. (Békéscsaba)
- ❖ Halászati és Öntözési Kutatóintézet (Szarvas)

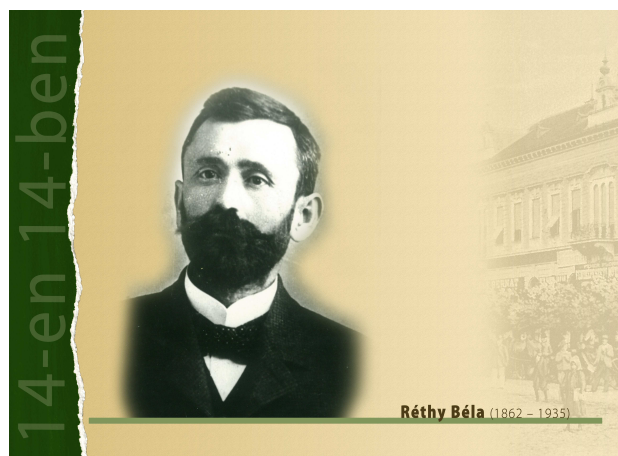
- ❖ Kállay Ilona (Budapest)
- ❖ Katona József Múzeum Orvos- és Gyógyszerésztörténeti Gyűjtemény (Kecskemét)
- ❖ Dr. Ing Lipták András (Budaörs)
- ❖ Lipták Villa (Budapest)
- ❖ Magyar Mezőgazdasági Múzeum (Budapest)
- ❖ Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum (Budapest)
- ❖ Millisits Máté (Budapest)
- ❖ Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár (Budapest)

A kiállítás kurátorai

Szakál Veronika és Dr. Leszkó Róbert

A terem bal oldali falán

1) A bal oldalon, mutattuk be Réthy Bélát és tevékenységét.

Réthy Béla (1862-1935)

Herr Pemetefű Cukor

Szarvason született, nagybátyja dr. Réthy Pál, a csabai kórház alapítója volt. Fiatal korától kezdve gyógyszerésznek készült, ezért Újaradon kezdett dolgozni gyógyszerészinasként. 1880-ban tette le a gyógyszerész gyakornoki vizsgát, és

Varságh Béla, Sas gyógyszertárában kezdett el dolgozni. Egy év múlva már újra Aradon vállalt munkát, majd 1882-ben elkezdte egyetemi tanulmányait. A következő években dolgozott Kétegyházán és Pásztón is, de végül a Békéscsabán állapodott meg. 1892-től bérlője a Sas gyógyszertárnak, majd 1911-től már tulajdonosa volt. Itt korszerű gyógyszerészeti műhelyet hozott létre, ahol megalapította a gyógycukorka-gyárát és vegyészeti műhelyét. Elsők között volt, aki reklámozni kezdte termékeit, melyeket levélpapírokon és üvegeken helyezett el. Számos közéleti tisztséget viselt, a Magyar Vöröskereszt és a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület helyi szervezetének elnöke, Békéscsaba képviselő-testületének és a Békéscsabai Múzeum- Egyesület igazgatóságának tagja volt. Gyógyszertárát fiainak adta át, amely 1944-ig működött, a család tagjai ekkor elhagyták Békéscsabát.

Elsőként fejlesztette ki a pemetefű-cukorkát, amelynek oka, hogy egy korábbi tüdőgyulladás szövődménye miatt, sokszor hurutos állapot állt fenn, amelyet egy osztrák gyógycukorral próbált enyhíteni. Az általa kifejlesztett pemetefű-cukornak köszönhetően nemcsak országos, hanem európai ismertségre is szert tett. Hiszen előfordult, hogy egy Németországból küldött levélen, a címzésen 'Herr Pemetefű-cukor' szerepelt.

További ismert termékei közé tartozott a kámfor liniment (krém reuma, ízületi fájdalomra), a Kinavasbor (vashiányra), a Vanil tableta (vanília helyett), a Réthy eszencia (rum és likőr készítéséhez), az „Akri” tableta (szájfertőtlenítő), valamint vegyészeti termékei közül a Papagáj ruhafesték.

A laboratórium és a kártya

Id. Réthy Béla még csak segéd volt Békéscsabán, amikor egy ízben, vasárnap délután ferbliztunk a segédszobában. Csanda Endre, a későbbi nagyváradi gyógyszerész, ugyanakkor laboratórius volt az én nagybátyám patikájában. Nem volt szegény erősen megáldva szellemiakkal, s erre alapított Réthy egy szellemes kiszólást. Réthy csak gusztálta a kártyalapot, Csanda mint kibic, neki drukkolt. Közben vevő érkezett, Csandának ki kellett

mennie a patikába, s csak félfüllel hallotta, hogy a nagy kasszát az ő távozása után a harmadik felsőre gusztáló Réthy Béla húzta ki.

- Mi volt az utolsó kártya? - kérdezte utóbb.
- Laboratórius - felelte Réthy.
- Nem értem.
- Hát a tökfelső.

Csanda értelmetlenül nézett Réthyre.

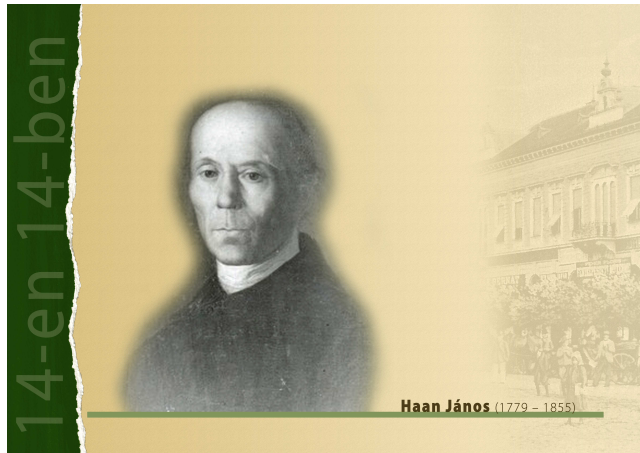
Másnap este Csanda Endre egyszerre csak hahotázni kezd. Nem értettük, miért nevet. Ő azután megmagyarázta:

- Most jöttem rá, hogy Réthy úr a tökfelsőt *tökfilkónak* gondolta el tegnap.

(Részletek a Vidám esetek Aesculap birodalmából című munkából)

A válaszfal után a bal és a jobb oldalon is öt-öt molinó volt felrakva. A bal oldali válaszfal után, a molinók által egyenlő részekre osztott felületen, hat személyt mutattunk be.

2) A válaszfal mellett elsőként Haan János életét ismerhették meg.

Haan János (1779-1855)

Dohány és lucerna csabai meghonosítója

1779-ben a Nógrád megyei Abelován született, iskoláit a környék településein, Losoncon, Korponán és Rozsnyón végezte. Filozófiát és teológiát a pozsonyi főiskolán tanult, ezután rövid ideig a wittenbergi egyetemen folytatott

tanulmányokat. 1809-ben került Sámsonházára lelkésznek, de még ebben az évben tábori lelkész lett, a Napóleon ellen harcoló nemesek táborában. 1811-ben megnősült, hét gyermekük született, közülük Antalból festőművész, Lajosból evangélikus lelkész lett. 1818-ban került Csabára, ahol a lelkészi tisztsége mellett, főjegyző, pénztárnok és alesperes is volt. Működése alatt, 1824-ben szentelték fel Közép- Európa legnagyobb evangélikus templomát.

Haan János nemcsak a csabai hívek lelki életével foglalkozott, hanem fontosnak tartotta a település gazdasági fejlődését is. Fia, Haan Lajos elbeszéléséből tudjuk, hogy érdekelte a technika világa, kocsikat és hajókat készített, valamint utakat tervezett a megye részére. Mindezek mellett fontos helyet foglalt el az örökmozgó, vagyis a perpetuum mobile feltalálása, azonban később bebizonyosodott, hogy ilyen eszköz nem létezik. Ő volt az első Csabán, aki dohányt és lucernát kezdett termesztetni, valamint neki köszönhető a Lycium barbarum megjelenése is.

Flegma

Haan János igen flegmatikus ember volt, aki a sors bármily csapását valódi filozofikus nyugalommal tudta elviselni.

Nagy dohánytermesztő lévén, évenként néha 300 mázsa dohányja is termett, az akkoriban óriási mennyiség volt, hiszen ő, Haan János volt a dohány csabai meghonosítója.

Történt egyszer, hogy a rossz időjárás miatt dohányja csaknem mind elrothadt. Ott hevert az udvaron kiterítve a roppant massa, amit többé semmire használni nem lehetett. Felesége kétségbeesve, jajgatva járt az udvaron fel s alá, panaszolva, hogy mit fognak most tenni?

– „Ne búsulj Mami” - szólt egész flegmával az öreg úr – „majd kipipázza azt Berczi!”

(Berczi a fiuk volt, aki már 14 éves korában pipázni kezdett, apja nem kis megbotránkozására.)

/Dedinszky Gyula: Vidám Csaba Mazán László illusztrációival. Békéscsaba, 2013/

3) A következőben Urszinyi Andor tevékenységét mutattuk be.

Urszinyi Andor (1814-1887)

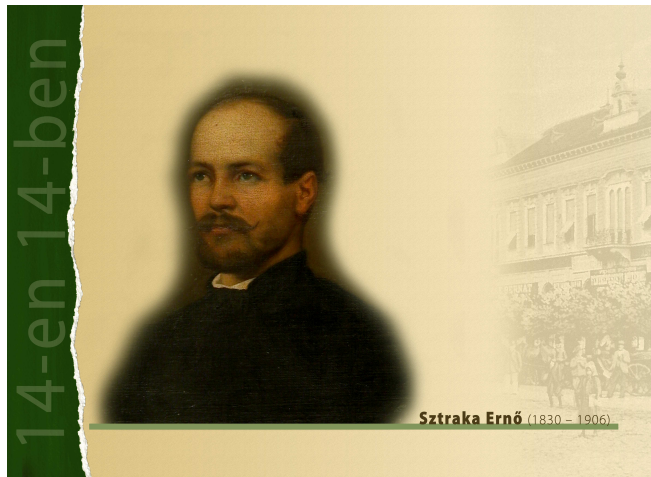
A csabai gazdaság elősegítője

Földbirtokos családba született a Gömör megyei Csetneken. Gimnáziumi tanulmányai után, jogot tanult Pesten, majd négy éven át, 1840-ig Szarvason dolgozott ügyvédként. 26 évesen

Csabán nyitotta meg irodáját, amely grófi uradalmak ügyeit is ellátta. Részt vett 1845-ben az örökváltási szerződés előkészítésében, amely értelmében a település megváltotta magát földesuraitól, azonban ezt az összeget 25 éven át fizették ki. Még ebben az évben kinevezték Békés vármegye táblabírójának. Az 1848-49-es szabadságharc alatt a város bírójának választották meg, amely tisztségében végig felelősségteljesen dolgozott. A forradalom leverése után a közügyekben nem vállalt szerepet, ezzel ellentétben egyre jelentősebb egyházi tisztségeket töltött be. Kezdetben a helyi evangélikus egyház felügyelője volt, majd esperesi felügyelőnek választották meg. 1861-ben rövid ideig, Békés vármegye másod-alispáni tisztségét töltötte be.

Folyamatosan azon dolgozott, hogy a csabai gazdaság fejlődjön, ennek érdekében társulatok létrehozását kezdeményezte. 1842-ben, Omaszta Zsigmonddal együtt megalapították a Békéscsabai Casino-t, amelynek 5 év múlva az alelnöke lett. Fontosnak tartotta egy megyei gazdasági egylet működését is, amelyben Trefort Ágoston is támogatta. Munkássága másik eredményének tekinthető az 1860-ban megalakult Békésmegyei Gazdasági Egyesület, amely előadások és kiállítások szervezésével próbálta felszámolni a település elmaradott helyzetét. Az Egyesület elnöke báró Wenckheim Béla lett, mellette alelnökként dolgozott Trefort Ágoston és Urszinyi Andor is.

4) A következő szakaszban Sztraka Ernő életét és munkásságát ismerhették meg.

Sztraka Ernő (1830-1906)

A településrendező

Sztraka Károly evangélikus tanító fiaként született Békéscsabán, és az elemi iskolát is itt végezte. Szarvason, majd Eperjesen folytatta gimnáziumi tanulmányait.

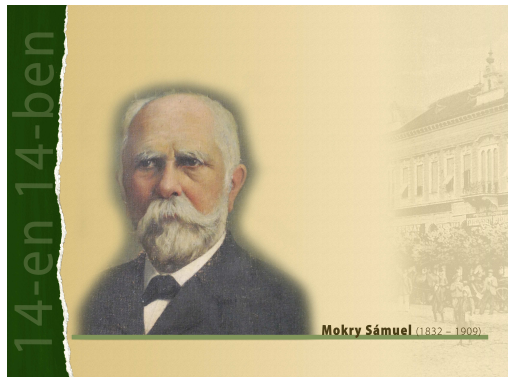
Harcolt az 1848-49-es szabadságharcban, ahonnan csak sok viszontagság után tudott hazatérni. 1851-ben jogi, majd négy év múlva mérnöki végzettséget szerzett. 1855-től részt vett a Körösök szabályozásában, majd 1861-től Békéscsaba mérnökének választották. Közel három évtizedig, 1892-ig dolgozott ebben a tisztségben, amely során nemcsak elkészítette a település rendezési tervét, hanem Békéscsaba telkeiről, legelőiről és szőlőskertjeiről írt telekkönyvet. 1872-73 során Gyulán dolgozott az Alsó- Fehér- Körös szabályozási munkálatainak irányítójaként. Építészeti tevékenysége mellett aktív résztvevője volt a Békésmegyei Gazdasági Egyesület életében, ahol műszaki szaktanácsadóként dolgozott.

Legfontosabb tervei:

- ❖ 1862 – első és második jegyzői lak
- ❖ 1865 – Széchenyi liget
- ❖ 1865-66 – városrendezési terv - új belterületi térkép
- ❖ 1867-68 – Fiume Szálloda
- ❖ 1869 – szegények gyámoldója
- ❖ 1871 – evangélikus gimnázium
- ❖ 1871-73 – Városháza
- ❖ 1874 – polgári leányiskola
- ❖ 1875 – erzsébethelyi evangélikus templom
- ❖ 1877-78 – színház
- ❖ 1882 – Petőfi liget
- ❖ 1885-90 – első ártézi kút a Kossuth téren

5) A következő egységben Mokry Sámuel életének, munkásságának ismertetése következett.

Mokry Sámuel (1832-1909)

Első hazai búzanemesítő

A Bács megyei Monostorszegen született, tanulmányait Újverbászon és Pozsonyban végezte, valamint Halléban teológiát hallgatott. 1854-ben Orosházán lett segédlelkész, majd 1858-ban a békéscsabai gimnáziumban kapott tanári állást. 1860 és 1864 között a békéscsabai evangélikus egyház magyar nyelvű hitszónoka volt. 1863-ban megírta javaslata, amelyben a kulturális és szociális állapotokat bírálta kedvezőtlenül hatott pályájára, hiszen nem választották meg újra tanárnak. Szembetegségre hivatkozva hitszónoki tisztségéről is lemondott, ezután apósa biztatására és anyagi támogatásával Gerendáson kezdett el gazdálkodni. 1867-ben a Békésmegyei Gazdasági Egyesület titkára lett, kiállításokat és gépbemutatókat szervezett.

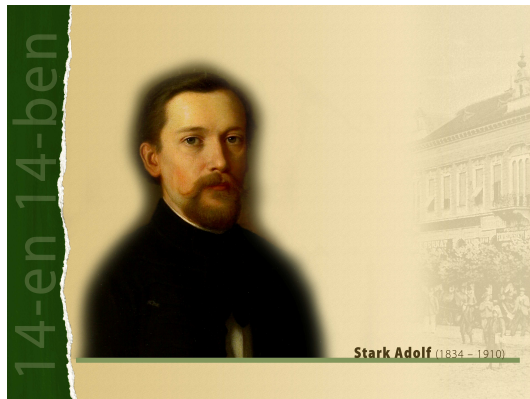
Mokry Sámuel minden évben kiválogatta a kalászosokat a termés mennyiségét befolyásoló tényezők alapján, ugyanis számukat, bokrosodásukat vizsgálta. Ennek köszönhetően közel 80

évvel megelőzte saját korát, valamint anélkül, hogy Mokry tudta volna, bebizonyította a növények betegségekkel szembeni ellenállóságának öröklődését. A válogatás során a helyi viszonyokat is figyelembe vette, hiszen ebben az időszakban az aszályos időjárás megnehezítette a gabonatermesztést. A munka eredményeként, kiváló minőségű

búzát fejlesztett ki, amelynek hozama háromszor nagyobb lett, és ezzel hozzájárult a termelés növekedéséhez. Tapasztalatait összegezte az 1875-ben, Gyulán megjelent *Búzanemesítés* című művében, mely ebben a témában az első magyar szakkönyvként látott napvilágot. Búzanemesítési munkájával jelentős vagyonhoz jutott, amelyből halála előtt 180 ezer koronát ajánlott fel egy békéscsabai egyetem létrehozására, az iskola azonban nem épült fel.

6) Ezután Stark Adolf munkásságának bemutatása következett.

Stark Adolf (1834-1910)

Csabagyöngye atyja

Bártfán született, édesapja a település tanácsnoka volt. Elemi iskoláit itt végezte, majd Miskolcon tanult, de az 1848/49-es szabadságharc miatt nem tudta befejezni. Ezután egy vegyeskereskedő inasa lett, dolgozott Eperjesen,

Debrecenben, Nagyváradon és Kolozsvárott is. 1859-ben jött Békéscsabára, ahol megnyitotta üzletét. ezután megnősült és végleg itt telepedett le. Pénzbefektetés miatt kezdett el szőlészettel és borászattal foglalkozni, szőlőműveléssel mintegy 16 hold földön foglalkozott. A legjelentősebb tevékenységet a szőlőnemesítés területén fejtette ki, közel 300 típust ismert, de ő maga is nemesített szőlőfajtákat. Legismertebb típusnak a Csabagyöngye számít, amely a világ legkorábbi érésű szőlőfajtája, hiszen július 20-a körül már teljesen érettnak számított. Korai érése miatt, keresztezéssel új szőlőtípusok kifejlesztéséhez használták fel, itthon és külföldön egyaránt. Sokan azonban Mathiász János érdemének tekintették, ugyanis Stark Adolf tőle kapta azokat a magokat amelyekből végül kinevelte a Csabagyöngyét. Számos kiállításon jelen volt szőlőivel, terményeivel, 1873-ban aranyéremmel díjazták a Bécsi Világkiállításon, valamint ezüstéremmel tüntették ki az 1897-es kertészeti kiállításon Hamburgban. Szőlőnemesítésen kívül jelentős ismeretterjesztő munkát végzett a Békésmegyei Gazdasági Egyletben, ahol a szőlőhegy- szabályzatot is elkészítette.

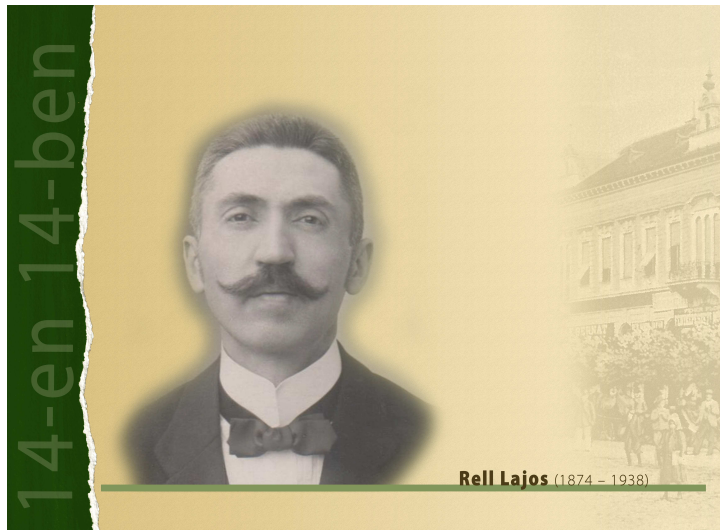

Csabagyöngye jellemzése

„Fája- venyigéje jól növő. Héja finom, sűrű szövetű, mintha selyemből lenne. Ízközei ellentétesek, rügyei közép nagyságúak, csonka kúpon ülők. Levéllyelei hosszúak, szőrösek. Levelei nagyok és középszerűek, inkább szélesek, mint hosszúak, néha öt, néha három karéjúak. Gyümölcse nagy, 20-25 cm hosszú és félannyi széles vállas fürtöt képez. A bogyó színe tökéletes éréskor sárgás-fehér. Íze rendkívül édes és muskotályos zamatú.”

/Stark Adolf: Szőlőkatalógus. Kézirat./

7) A bal oldalon utoljára mutattuk be Rell Lajost és munkásságát.

Rell Lajos (1874-1952)

A színvonalas oktatás megszervezője

Evangélikus tanító fiaként született a Nógrád megyei Zomboron. Losoncon, valamint Szarvason járt gimnáziumba, majd 1893-tól a budapesti egyetemen

tanult. Tanári végzettségét irodalomból, valamint magyar és latin nyelvből szerezte, 1897-től Kolozsváron gróf Bethlen Ödön családjánál nevelőként, a helyi Református Kollégiumban tanítóként dolgozott. A következő évben került Békéscsabára, ahol a helyi evangélikus gimnázium tanára, majd 1916-tól igazgatója volt. Munkája elismeréseként tanügyi főtanácsosi kitüntetést kapott. Kiemelkedő szerepet töltött be Békéscsaba közéletében is, 1912 és 1916 között az Aurora Kör alelnöke, valamint a Békéscsabai Múzeum- Egyesület titkára lett 1907-től 1913-ig.

Tanári pályája elején hozta létre az iskolai könyvtárat, valamint az ő nevéhez fűződik az Önképzőkör megalapítása, amely a fiatalokat támogatta öntevékeny tanulásukban. Igazgatóként, a legnevesebb tanárokat alkalmazta a gimnáziumban, ezáltal magas színvonalú oktatás lehetőségét teremtette meg. Rell Lajos munkásságához köthető a biológiai, fizikai és

kémiai gyakorlatok bevezetése, amelyekhez a szükséges technikai feltételeket is biztosította. Mindemellet érdeklődött új pedagógiai áramlatok elméletei iránt is. Számos önálló könyv, tanulmány szerzője volt, illetve helyi újságokba, folyóiratokba írt cikkeket.

A terem bejáratával szemközti fal

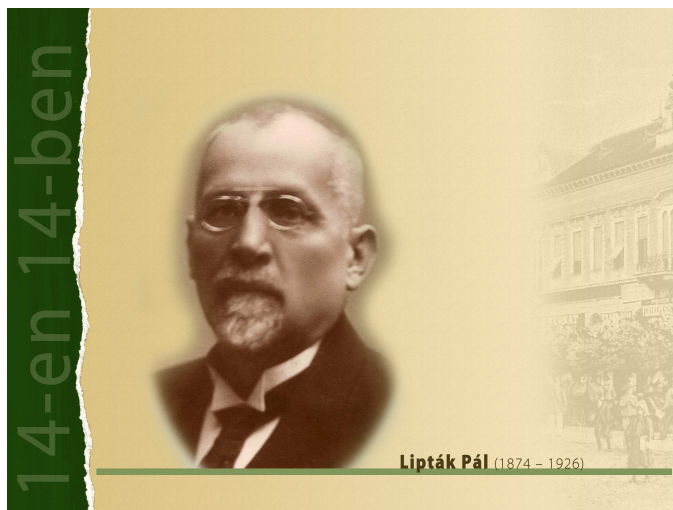
Ezen az oldalon a békéscsabai evangélikus nagytemplom láthatták, amely Közép- Európa legnagyobb evangélikus templomának tekinthető, ezáltal egy Európa- szinten ismert épület is a kiállítás részévé vált.

Itt helyeztünk el a múzeum számára kölcsön adott kutat, amely egyrészt a templom mellett álló artézi kutat jelenítette meg, másfelől ezzel a békéscsabai artézi kutak fontosságát emeltük ki.

A terem jobb oldali hosszú fala

8) Itt folytatódott a békéscsabai híres egyéniségek bemutatása, a kronológiai sorrendet betartva, a következő személy Lipták Pál volt.

Lipták Pál (1874-1926)

A vasbeton-szerkezetek megálmodója

Békéscsabán született, és gimnáziumi tanulmányait is folytatta, de emellett kitanulta az ács mesterséget. 15 éves korában már részt vett a Vaskapu szabályozásában, ahol három évig dolgozott. A Műegyetemen tanult tovább, ahol előbb diplomát, majd

1906-ban doktorátusi fokozatot szerzett, az *Adalék a vasbeton szerkezetek elméletéhez* című munkájáért. Írása nyugaton hamar elterjedt, hiszen neki köszönhetően a vasbeton- építkezések

területén új időszak vette kezdetét, hozzájárult a későbbi vasbeton szabványok kialakításához. 1908-ban létrehozta műhelyét Budapesten, amely rövid időn belül már dr. Lipták és Társa Építési- és Vasipari Rt. néven működött. Gyárában vasszerkezetek előállításába kezdett, amelyeket szállodák, lakóházak és irodaházak felépítése során használtak fel. 1909-ben megtervezte és a kivitelezte az óbudai Goldberger Gyár ma is álló vasbeton szerkezetű együttesét és az irodaépületként szolgáló Arany János utcai Goldberger-házat, amely a hazai premodern építészet egyik – vasbetonszerkezetének köszönhetően anyagában és technikai

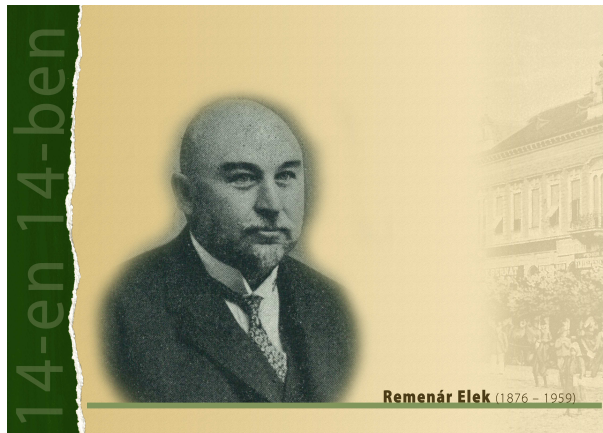
megoldásaiban, illetve szellemiségében, téralakításában is – fontos állomása.

Nevéhez köthető az első harckocsi-prototípus előállítása 1912-ben, amelyhez egy volt traktoralvázat borítottak be páncéllemezekkel, és ezt

fegyverezték fel. Készült páncélautó is, amely a császár előtt mutatkozott be, azonban a lova megijedt tőle, és megállapították, hogy a találmány ostobaság, nem illeszthető be a hadrendbe, ezért a Monarchiának végül nem volt szüksége a páncélautókra. Gyára az I. világháború alatt katonai felszerelések gyártását és a hadianyag-utánpótlás feladatát is ellátta, ezért 1918-ban IV. Károly magyar király a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki. A háború vége felé az állam már fizetéképtelenné vált, és a kiegyenlítésre sosem került sor.

1920 és 1922 között a nemzetgyűlés tagja volt, valamint rövid ideig a kereskedelmi államtitkári tisztséget töltötte be. Zuglóban épült fel a családja számára tervezett ház 1924-25 során, amelyben ma művelődési ház működik, Lipták Villa néven.

9) Ezután Remenár Elek kiemelkedő munkásságát ismerhették meg.

Remenár Elek (1876-1959)

Csabai kórház korszerűsítője

Nagymihályon, Zemplén megyében született, majd Kasán és Eperjesen folytatta tanulmányait. Budapesten elvégezte az orvosi egyetemet, ezután éveken keresztül pesti professzorok mellett bővítette szakmai

tudását. 1907-ben lett a békéscsabai közkórház igazgatója, amely az első világháború kitörése után katonai feladatok ellátásában vett részt. A szerb fronton teljesített szolgálatot, amikor megsebesült, így ezután a csabai katonai kórházban dolgozott tartalékosként. A háború alatti szolgálataiért a Koronás Arany Érdemkereszttel és a Károly Csapatkereszttel tüntették ki. A kulturális élet területén is fontos szerepet töltött be, még a háború kitörése előtt, 1913-ban az Auróra Kör alelnöke lett, majd a következő évben már a zenekar karnagya lett. Munkássága alatt további szakmai elismerésben is részesült, 1922-ben egészségügyi tanácsosi, majd 1941-ben egészségügyi főtanácsosi címet kapta meg.

A csabai kórházat 1865-ben alapította dr. Réthy Pál, amely 1899-ig „magánkórház”-ként működött. A 20. század elején kisebb bővítések történtek, de komoly fejlesztések a kórházban csak az 1930-as években kezdődtek, külföldi kölcsönök felvételével. Ennek köszönhetően korszerűbb lett a laboratórium, a prosectura (boncterem) és a kórházi konyha is. 1935-ben adták át az új sebészeti és szülészeti osztályt, ezután már négy osztállyal és több mint 300 ágygal rendelkezett az intézmény. Rendkívül felkészült sebész volt, aki új műtéti eljárást is bevezetett, sőt még ortopédiai műtéteket is végzett. A második világháború alatt, 1944-ben nyugdíjazták, de a háborús viszonyok közepette, egészen 1945-ig dolgozott.

10) A következő bemutatandó személy Ős Lajos volt.

Ős Lajos (? - 1938)

A repülő szélmalom megalkotója

Békéscsabán született, édesapja a Békéscsabán működő Suk-Wagner téglagyár vezetőjeként dolgozott. Már fiatal korában nagyon jól tudott korcsolyázni, és emellett nagyon jó mechanikai érzékkal bírt. Tanulmányai után a Békéscsabai Takarékpénztár Egyesület pénztárnoka lett, de már ekkor is egy gép tervezésén dolgozott. 1909-ben készítette el egy új szerkezetű gép tervét, amelyet Fikker Károllyal együtt épített meg. A próbarepülés alatt a szerkezet nem bírta a terhelést, és a gép lezuhant. Ezután Ős Lajos már folytatta a kísérletezést, és helikopterét szétszedte.

„Gépe monoplán, azaz egy sikos. Az egy sik két 5 méter hosszú szárnyat alkot. A két szárny között a repülőgép közepén foglal helyet a Párizsból hozatott Anzani motor, 25 Le. Motor fölött vannak a benzin és olajtartályok, melyektől vékony csövek vezetnek a motorhoz. A motor alján két trombitaszerű cső, a kipuffogó csövek. A motor erőátvitel útján olyan láncokkal van összekötve a két szárny két végével, mint amilyen a biciklikén látható. A szárnyak végén a gép két ellenkező oldalán két fából készült, de igen erős propellerszavart foglal helyet. A motor működésével a csavarok forognak és körforgásba hozzák a gép egész felső részét, a szárnyakkal, motorral együtt és akkor emeli a levegő magasba a gépet. Ülőhely a gép közepén a motor alatt van. Ős gépe nem nekifutásból, hanem helyből száll fel.”

/Békésmegyei Közlöny 1910. június 5./

11) Ezután mutattuk be Mohácsy Mátyás életét és munkásságát.

Mohácsy Mátyás (1881-1970)

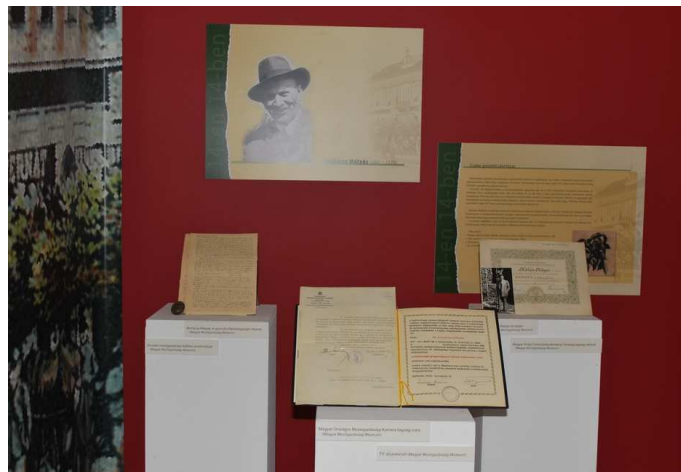
Csaba gyümölcskertésze

Békéscsabán született, ahol édesapja a gyümölcsfák oltásával is foglalkozott, és ő is ekkor ismerkedett meg a kertészkedés alapismereteivel. Diplomáját a budapesti Kertészeti Tanintézetben szerezte meg, majd a 20. század első évtizedében főleg külföldön gyarapította eddigi ismereteit. 1914-ben már Nagybocsokban, a kertmunkásiskola igazgatója lett, de az első világháború kitörésével besorozták, és rövidesen orosz hadifogságba esett. Hat évet töltött itt, ez idő alatt a helyi gyümölcsstermesztés módszereit sikerült elsajátítania. 1920-ban tért vissza, és a Kertészeti Tanintézetben kezdett el dolgozni, amelynek 1930-ban az igazgatója volt. Kiemelkedő tudományos tevékenységet folytatott, számos könyve, tudományos cikke jelent meg. 1949-ben Kossuth-díjjal tüntették ki, majd 1957-ben a mezőgazdasági tudományok doktora lett.

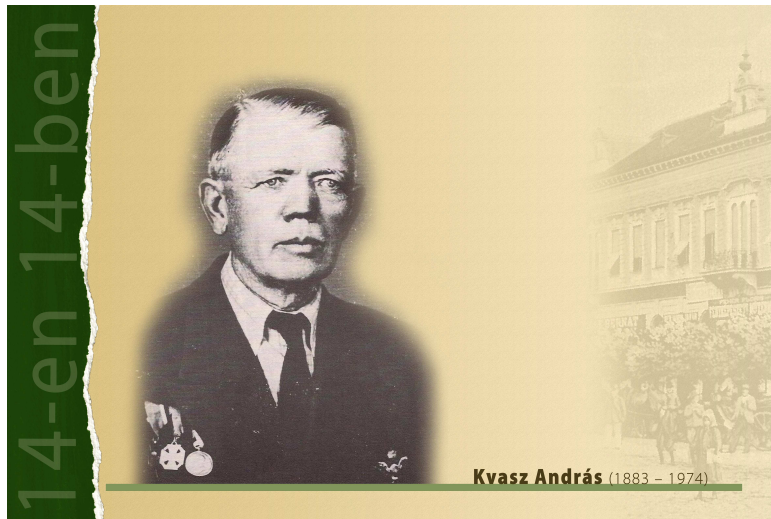
Nevéhez fűződik az első hazai kertészeti tudományos kiadvány megjelentetése 1935-ben. Hozzájárult a Magyar Faiskolai Szövetség és a Gyümölcsstermesztők Országos Egyesületének megalakulásában. Közreműködésével jött létre az Országos Pomológiai Bizottság, amelynek elnöki tisztségét is betöltötte. A második világháború után, az Agrártudományi Egyetem Kert- és Szőlőgazdaság-tudományi Karának első dékánja lett. Tevékenysége nélkül nem jött volna létre 1949-ben a Kertészeti Kutató Intézet.

Főbb művei:

- Bogyós gyümölcsűek, ribiszke, köszméte, málna, szeder és szamóca termesztése. 1928.
- Dió-, mandula-, mogyoró- és gesztenyetermesztés. 1936.
- Őszibarack termesztése. 1951.
- A szilva termesztése és házi feldolgozása. 1956.

12) Ezután Kvasz András munkásságának ismertetése következett.

Kvasz András (1883-1974)

Csabai Madárember

1883-ban Békéscsabán egy kovácmester fiaként született, inas éveit édesapja műhelyében töltötte. Ezután Budapestre ment, ahol kerékpárok készítésével és javításával foglalkozott. Itt ismerkedett meg a repüléssel, kezdetben csak a gépeket építette, majd 1910-től már maga is repüléseket hajtott végre. 1911-ben a Rákos- mező felett végzett körrepüléssel sikeresen nyert el 500 koronát. A következő években főleg bemutató repüléseket tartott 70 településen, ezzel is népszerűsítette a magyar aviatikát. 1914-ben önként repülőszolgálatra jelentkezett, azonban 1915-ben egy kényszerleszállást követően orosz fogságba esett. 1918-ban tért haza, ezután más jellegű munkákat végzett szerelő, taxisofőr és portás is volt. A második világháború után megindult a belföldi légi forgalom, és a békéscsabai reptér vezetőjeként dolgozott nyugdíjazásáig. 1953-ban a Nemzetközi Repülő Szövetség tüntette ki, valamint postaügyi miniszteri kitüntetésben részesült két alkalommal is.

Kvasz-történetek

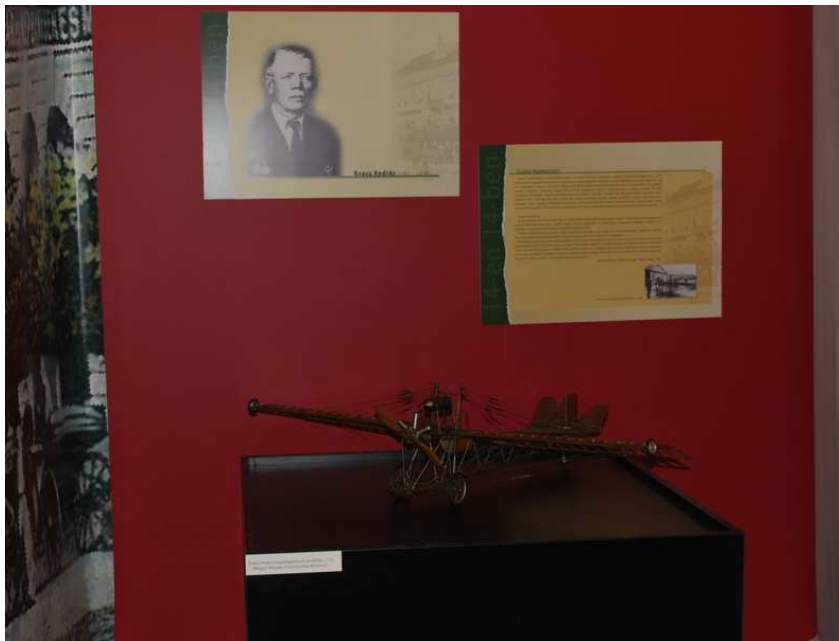
Kvasz András Rákoson élt több társával együtt egyszerű fabódékban. Ha nagyon hideg volt, állítólag ő volt az, aki benzinnel felloccsolta a hangár homokos padozatát, meggyújtotta és a máglyán kezdett ugrálni. Enni pedig azt a varjút ették, amelyet csúzlival lőttek, krumplit pedig a reptér melletti földekről szereztek.

Amikor Csabán folytatott repülést, akkor született az alábbi mondás: „*Megy, mint Kvasz trepacskája*”. Ugyanis a csabaiak a kendertörőt itt trepacskának hívták, és Kvasz gépe is ehhez hasonló hangot adott ki.

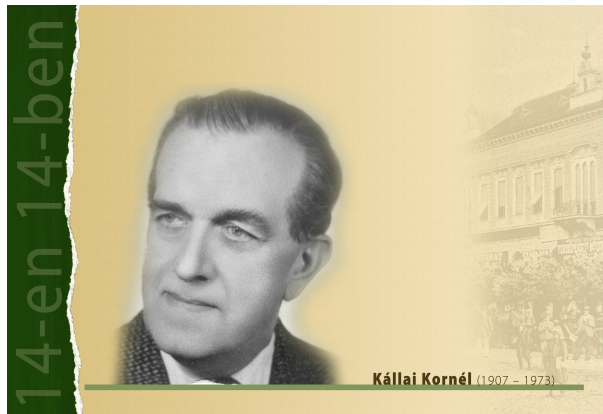
Másik alkalommal Eperjes környékén szállt le, ahol a helyi katonával kezdett beszélgetésbe. Azonban a katona, kinézete és ruhája miatt gyanút fogott, és a helyőrségre

vitette be a repülőst, ahol azt állították, hogy Kvasz András orosz kém, és letartóztatták. Végül csak Budapestről sikerült tisztázni, és csak ezután engedték el.

Nem mindennapi eset ismerhető meg az alábbi történetből. Aradon történt, hogy folyamatosan felszállásokat tartott Kvasz, de a motor már egyre kevésbé bírta az állandó használatot, és végül már nem lehetett vele repülni. Mivel a közönség már összegyűlt a repülés megtekintésére, ezért Kvasz, hogy kárpótolja a nézőket, leöntötte a gépét benzinnel, és meggyújtotta.

13) Jobb oldalon, a válaszfal előtt Kállay Kornél életét mutattuk be.

Kállay Kornél (1907-1973)

A rizstermesztés megalapozója

Iskolaigazgató fiaként született Békéscsabán, érettségi vizsgáját a Pápai Református Kollégiumban tette le. 1928-ban a Gazdasági Akadémián szerezte meg diplomáját Mosonmagyaróváron, majd tanítani kezdett Csermajorban, Szombathelyen és Nagykállón. Szarvason a tanítás mellett, elkezdte kutatói munkáját is. 1936 és 1938 között a Bikazugi tangazdaság vezetőjeként, részt vett a magyar rizstermesztés megalapozásához szükséges alapelvek kidolgozásában, valamint foglalkozott az öntözéses növénytermesztés technológiájával. Öntözési kísérleteihez az általa épített öntözőrendszert használta. Később dolgozott az Országos Öntözési Hivatalban, az Öntözési Mezőgazdasági Részvénytársaságnál, majd 1948-tól az Állami Gazdaságok főagronómusa tisztséget töltötte be. Néhány év múlva, 1953-ban az Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársa lett, majd részt vett a Tisza II. vízlépcső agrárgazdasági tervének kidolgozásában. Utolsó éveiben a Pénzügyminisztériumban dolgozott, és már nyugdíjazása után szerepet vállalt a korszerű hektárértékelés és az aranykorona-hold értékeinek megállapításában.

Az öntözéses növénytermesztés mellett, a szőlészet és a gyümölcstermesztés területén is végzett kutatásokat. Számos cikke, könyve jelent meg, valamint a Mezőgazdasági lexikon szerkesztője is volt.

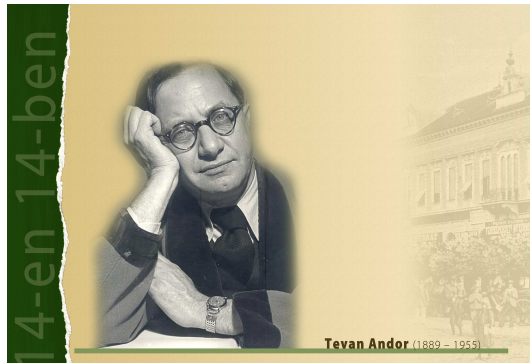
Főbb művei:

- Szőlőműveléstan és borkezeléstan. Budapest. 1938.
- A magyar rizstermesztés. Budapest. 1940.
- Öntözéses növénytermelés. Budapest. 1952.
- A rizs termesztése. Szerk.: Kállay Kornél. Budapest. 1962.

A bejárattól jobbra eső falszakasz

14) A válaszfal és a jobb oldali falszakasz közötti részen Tevan Andor életét és munkásságát ismertettük.

Tevan Andor (1889-1955)

Szép könyvek nyomtató mestere

Békéscsabán született, bécsi tanulmányai befejezése után vette át apja, Tevan Adolf nyomdáját. Komoly fejlesztésekbe kezdett, amely után igényes kiadványok láttak napvilágot. A Tevan Könyvtár sorozatban a modern magyar és nemzetközi irodalom alkotásait jelentette meg, amellyel hamar népszerűsége tett szert. Az akkoriban modernnek számító és sok támadást kapó, Nyugat íróinak, Ady Endre, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Nagy Lajos és Csáth Géza munkáit is kiadta. Nemcsak a sorozat szerkesztője volt, hanem a könyvek borítóját is maga tervezte. Az 1920-as évektől megjelent munkáihoz a rajzillusztrációkat a település egyik legismertebb grafikus, Kolozsváry Sándor készítette. A gazdasági válság miatt, a könyvkiadás mellett elkezdett csomagolóanyag-gyártással is foglalkozni, így gyógyszerek, cukorkák csomagoló- és reklámanyagait készítették el. Jelentős szerepet töltött be Békéscsaba közéletében is, aktív részese volt az Aurora Körnek, valamint nyolc éven át a Békéscsaba és Vidéke című lap szerkesztője volt.

1913-ban indította útjára a Tevan- amatőrsorozatot, amelyben a magyar irodalom jelentős munkáit gazdagon illusztrálva jelentette meg. Többek között Fazekas Mihály Ludas Matyi-ját, Csokonai Vitéz Mihály kötetét, Petőfi Sándor Az apostol című munkáját. A sorozatban 14 munka látott napvilágot, megjelenésük elhúzódott, hiszen az 1920-as évek után

közül két évtizedig nem jelentek meg kiadványok. 1943-ban, amikor 40 éves fennállását ünnepelte a nyomda, Tevan kiadta Heltai Gáspár A bölcs Esopus című

munkáját, melyet az év legszebb könyvének választott a Magyar Bibliophil Társaság. A második világháború alatt elhurcolták Bécsbe, ahonnan 1945-ben tért haza. Három évvel később Pro Arte kitüntetésben részesült, Anatole France Nyársforgató Jakab című művének kiadásáért. Miután nyomdáját államosították, az Ifjúsági Könyvkiadó munkatársa volt haláláig.

Múzsák Terme

Szakál Veronika
történész